

Henrik Lorentzen og Lars Trap-Jensen*

Kommentarer til Henning Bergenholtz og Vibeke Vrang: Den Danske Ordbog imponerer og skuffer

1. Indledning

Under overskriften ”Den Danske Ordbog imponerer og skuffer” leverer HB og VV en lang og grundig anmeldelse. Som medarbejdere på værket er vi imponerede og glade over at nogen har taget sig tid til at analysere og kommentere ordbogens første bind så indgående som tilfældet er, så meget mere som HB og VV også anmelder Den Danske Ordbog (DDO) andetsteds (Bergenholtz/Vrang 2004). Vi sætter også stor pris på at redaktionen har ladet os se anmeldelsen på forhånd og givet os lejlighed til at svare på og uddybe nogle af de kritiske bemærkninger der fremsættes i anmeldelsen. Vi kan ikke kommentere alle kritikpunkterne i detaljer, men har foretaget en prioritering af udvalgte områder. De mere subjektive vurderinger vil vi ikke komme ind på, fx om forkortelser og symboler er lette eller svære at forstå, eller om typografien overalt er vellykket. De områder vi vil koncentrere os om, er ordbogens funktioner, lemmaselektionen, vejledning/proskription, grammatiske oplysninger og orddannelse.

2. Ordbogsfunktioner

Som ofte før henviser HB og VV til ordbøgers funktioner og opregner tre, nemlig hjælp til produktion, hjælp til reception og hjælp til erhvervelse af viden. Det er glædeligt at de medgiver at de fleste ordbøger, herunder DDO, har mere end én funktion, men til gengæld ikke forståeligt når det hævdes at DDO's primære funktion skulle være hjælp til tekstreception. For det første har redaktionen aldrig tænkt at én funktion skulle overskygge de andre, for det andet har vi overalt i udformningen af ordbogsartiklerne forsøgt at imødekomme flere brugerbehov, netop for at ramme en bred brugergruppe. En af de oplysningstyper anmelderne fremhæver positivt, er konstruktionsoplysningerne, og disse er da især medtaget med tanke på tekstproduktionsformål. Når denne funktion derfor vurderes som sekundær for DDO, må det hænge sammen med anmeldernes credo om proskription som den eneste brugbare vejledning ved tekstproduktion. Det er en opfattelse vi ikke deler, se nærmere herom i afsnit 4. Vejledning = proskription?.

3. Lemmaselektion

Anmelderne mener at der er for få ord i DDO. Det kan der måske være noget om. De fleste mennesker har det vel sådan at de gerne vil have både i pose og i sæk. På DDO er vi ikke anderledes. Selvom der selvfølgelig har været en vis bredde i opfattelserne blandt medarbejderne, kan redaktionen ikke være uenig i at et større antal opslagsord ville have resulteret i en endnu bedre ordbog. Et værk på otte eller måske ti bind ville have givet en bedre dækning af det danske sprog i dag. Men samtidig har det også lige siden 1992 ligget fast at ordbogens ydre omfang ikke har været til forhandling: 6 bind a ca. 3.640.000 typeenheder er det der er fastsat i forlagskontrakten. Det svarer til mellem 700 og 800 sider pr. bind hvis man regner med ca. 5.000 typeenheder pr. side. Og det er

* Henrik Lorentzen (hl@dsl.dk)
Lars Trap-Jensen (ltj@dsl.dk)
Det Danske Sprog- og Litteraturselskab
Christians Brygge 1
1219 København K

det værk der nu foreligger. For at kunne bruge kritikken havde vi derfor gerne set at den var ledsaget af klare anvisninger på hvad der burde have været skåret væk for at skabe plads til de flere opslagsord. Færre citater (i anmeldelsen kaldet eksempler)? En mere grov betydningsopdeling? Eller måske udeladelse af visse oplysningstyper? Det eneste konkrete forslag vi har fundet i anmeldelsen, har drejet sig om forkortelserne i orddannelsesdelen. Omvendt efterlyser anmelderne flere steder yderligere, dvs. pladskrævende, oplysninger og kommentarer, fx det i sig selv udmærkede forslag om at tilføje almindelige kollokationer til konstruktionsoplysningerne (Bergenholtz/Vrang 2004).

Anmelderne bruger megen energi på at kritisere de oplysninger om antallet af opslagsord som blev udsendt i forbindelse med udgivelsen af bind 1 (et materiale som, nævnt en passant, er blevet forfattet af forlaget, ikke af ordbogsredaktionen). Derfor er det nok på sin plads at oplyse de præcise tal her. DDO indeholder 62.965 hovedopslagsord, altså lemmaer med egen artikel (anmeldernes skøn er altså ret præcist). Desuden indeholder den 37.211 ord der har fået en anden redaktionel behandling. Det er disse to tal der tilsammen er baggrunden for de 100.000 ord der er blevet nævnt, og det er et tal som vi godt vil stå ved. Det kan altid diskuteres hvordan man bør opgøre lemmabestanden i en ordbog, og det vil vi gøre lidt mere udførligt nedenfor, men vi har ikke syntes at genrerne pressemeddelelser og annoncetekster har været det rette forum for den slags ræsonnementer. Kun at nævne hovedlemmabestanden anservi for lige så vildledende eftersom det umuliggør en direkte sammenligning med andre ordbøger, og det er vel det den potentielle køber formodes at bruge oplysningen til. Derimod vil vi gerne medgive at vi burde have redegjort for tallene i større detaljer i ordbogens omtekst, for vi deler principielt anmeldernes opfattelse af at det tjener branchen bedst at lægge tallene åbent frem. Det prøver vi derfor at råde bod på her.

Når anmelderne farer så voldsomt frem mod det opgivne tal ("Den vildleder, den forvirrer, den er uredelig"), må det skyldes en uenighed i det berettigede i at regne de sidstnævnte 37.211 ord med til lemmabestanden. Det drejer sig for næsten alles vedkommende om rækkesammensætninger og andre produktive orddannelser der anføres til sidst i artiklen. Der er tale om orddannelser der er betydningsmæssigt gennemskuelige og derfor ikke kræver en definition. Dansk er som bekendt uhyre rigt på denne type af sammensatte og afledte ord, og man kan nemt nå op på et meget stort antal opslagsord ved at inkludere dem i stort tal. Spørgsmålet er hvor meget man opnår ved at medtage dem som hovedopslagsord. Vi har inkluderet mange som alene ved deres etablerethed og udbredthed i sproget eruomgængelige (af typen **bordplade**, **damefrisør**, **energipolitik**), mens mange andre har ligget på vippen. Nogle etablerede, men mindre udbredte sammensætninger er sluppet med, fx artikler som **gigtramt**, med definitionen 'ramt af gig', men det bliver efter vores mening lidt trivielt hvis der er for mange ord med af denne slags, og vi har derfor opereret med en kategori af underopslagsord, eller B-ord, som de har heddet redaktionsinternt. Det er ord der ikke har fået egen artikel, men som dog har fået redaktionel behandling.

Som eksempler på ord der i løbet af redigeringsprocessen er blevet degraderet til B-ord, kan nævnes **møllejejer**, **udenrigsministermøde** og **småborde**. Læserne kan selv afgøre om de mener at uomstøtelig information er gået tabt med den beslutning. Til gengæld har de fået en redaktionel behandling: Man får at vide at ordet findes og kan bruges, man får oplysning om ordets stavning og ordklassetilhørsforhold¹, og man kan med lidt ihærdighed slutte sig til dets betydning og til dels også dets bøjning – det kræver ganske vist et ekstra opslag og lidt tilvænning fra brugeren. På samme måde

¹ Ordklasse dog kun når det gælder afledninger og diverse dannelser; ved sammensætninger kræver dette et ekstra opslag.

gælder det i øvrigt for Den Danske Netordbog (NET) at den anfører en række artikler som blot indeholder netop disse oplysninger (bøjning dog explicit), og de er også – rimeligt nok, mener vi – talt med i denne ordbogs lemmabestand. Forskellen ligger altså ikke så meget i deres redaktionelle behandling som i deres præsentation og tilgængelighed. I det elektroniske medie, hvor plads ingen rolle spiller, kan de anføres som ”tomme” artikler på linje med andre opslagsord (tomme set i forhold til DDO's artikelstruktur; vi ved godt at Netordbogen er en anden type ordbog). I en traditionel ordbog som DDO stiller det større krav til brugeren at gå tilbage til artiklen med førsteleddet hvis man ikke finder det søgte ord på den alfabetiske plads – og endnu større krav hvis der er tale om en andetledssammensætning eller en præfiksaflødning. Derfor er disse B-ord heller ikke 'lige så gode' opslagsord som hovedopslagsordene, men deres redaktionelle behandling har gjort at vi synes det er forsvarligt at følge branchens praksis og tælle demmed når der kun skal opgives ét tal. Om makrostrukturen er glatalfabetisk, rede- eller nicheordnet, ser vi i denne sammenhæng bort fra.

Arten af lemmaer fortjener også et par kommentarer. At man arbejder korpusbaseret, betyder ikke at man automatisk medtager alle ord man støder på. Et vigtigt kriterium har været om lemmakandidaterne er etablerede i sprogbrugen og udbredte i vores korpus. Derfor mener vi heller ikke det er rimeligt at tale om ”påfaldende lemmahuller”. I anmeldernes stikprøve (**bananas** til **bande**³) har vi helt bevidst udelukket de nævnte ord fra ordbogen fordi de ikke har opfyldt kriterierne for optagelse, enten fordi de er gået af brug i moderne dansk, eller fordi de er uetablerede i sprogbrugen. I begge tilfælde er resultatet ingen eller ubetydelig korpusrepræsentation. Et ord som **bandbrev** findes fx ikke i moderne tekster, hverken i DDO's korpus, i databasen Infomedia eller ved søgning med Google på internettet (bortset fra én forekomst i betydningen 'brev fra et musikband'). Vi mener derfor ikke det hører hjemme i en ordbog som DDO. For andre af ordenes vedkommende kan man godt diskutere kriterierne for optagelse og korpus' størrelse og repræsentativitet. Ord som **bananklase**, **bananplante** og **bandagering** virker som rimelige lemmakandidater, men de har altså (tilfældigvis?) været for lavfrekvente i DDO's korpus til at komme med. Ordene **bananskål** og **bananskræl** betragter vi af de tidligere nævnte grunde som medtaget i DDO da de forekommer som rækkesammensætninger i artiklen **banan**.

Det kan være ganske illustrativt med stikprøver, men man skal passe på ikke at tillægge dem alt for stor værdi. Vi fulgte anmeldernes eksempel og tog en anden tilfældig side, s. 299. Det gav følgende resultat, hvori både hovedopslagsord (A-ord) og underopslagsord (B-ord) indgår for alle ordbøgers vedkommende:

DDO	NDO	DAN (NET?)	RO
22	9 + 1	13 + 14	11 + 2
<i>basedow (A)</i>	+ (A)	+ (A)	+
<i>basere (A)</i>	+ (A)	+ (A)	+
<i>basgang (A)</i>	-	-	-
<i>basguitar (A)</i>	+ (A)	+ (A)	+
<i>basguitarist (B)</i>	-	-	-

DDO	NDO	DAN (NET?)	RO
<i>basic (A)</i>	-	+ (A)	-
<i>basilika (A)</i>	+ (A)	+ (A)	+
<i>basilikum (A)</i>	+ (A)	+ (A)	+
<i>basilisk (A)</i>	+ (A)	+ (A)	+
<i>basis (A)</i>	+ (A)	+ (A)	+
<i>basisbeløb (B)</i>	-	-	-
<i>basisbevilling (B)</i>	-	-	-
<i>basisbog (B)</i>	-	-	-
<i>basisfag (B)</i>	+ (B)	+ (A)	+
<i>basisgruppe (A)</i>	-	+ (A)	+
<i>basishavn (A)</i>	-	+ (A)	+
<i>basisk (A)</i>	+ (A)	+ (A)	+
<i>basismodel (B)</i>	-	-	-
<i>basispris (B)</i>	-	+ (A)	-
<i>basistøj (B)</i>	-	-	-
<i>basisudstyr (B)</i>	-	-	-
<i>basisundervisning (B)</i>	-	-	-

Det samlede indtryk er lidt anderledes end anmeldernes stikprøve. NDO har her væsentlig færre opslagsord, nemlig 8 A-ord og 1 B-ord, mens den selv anfører ét ekstra: **basispoint** (A). Også RO står svagere her med 11 af DDO's opslagsord, mens den selv anfører yderligere to: **basedowsk** og **basing**. DanskOrdbogen (DAN)² har lidt flere opslagsord med, men det er værd at notere sig at fællesmængden kun udgør omkring halvdelen. DanskOrdbogen anfører yderligere 14 ord: **basedowsk**, **Basel**, **baser**, **basing**, **basfløjte**, **basgengivelse**, **bashøjtaler**, **bashøjtaler**, **basiliker**, **basisbibliotek**, **basisfarve** (B), **basisforskning**, **basisnet** (B), **basisrente**. Heraf findes de to også i DDO, blot på en anden side, idet **basgengivelse** og **bashøjtaler** anføres som rækkesammensætninger til **bas**.

Stikprøvens resultat er egentlig ikke overraskende. NDO og RO har en noget mindre lemmabestand, hvilket også kommer frem i stikprøven. DDO og DanskOrdbogen/Netordbogen (DAN/NET) har nogenlunde samme antal opslagsord,

² Det har ikke været muligt at undersøge Netordbogens lemmabestand da denne ordbog har valgt ikke at gøre lemmalisten åbent tilgængelig. Vi har derfor brugt DanskOrdbogen i stedet, idet vi antager at deres fælles udsping gør dem sammenlignelige.

men adskiller sig ved at have en ret høj andel af forskellige ord med. Det kan selvfølgelig skyldes tilfældigheder; der er som bekendt kun tale om en stikprøve, men to forhold kan dog bidrage som mulige forklaringer: DAN/NET optager proprier, det gør DDO (så godt som) ikke (jf. **Basel** på ovenstående liste); og DAN/NET lemmatiserer et større antal varianter og bøjningsformer som henvisningsartikler end DDO, som fx ikke dobbeltbeskriver former ved alfabetisk naboskab (jf. **basiliker** på listen).

Princippet om at undgå dobbeltbeskrivelse er også forklaringen på at der ikke henvises fra uofficielle former til hovedartikler når de to artikler er alfabetiske naboer (jf. anmeldelsens oversigt om **achilleshæl** til **d.v.s.**). Det helt afgørende hensyn for os har været at hjælpe brugeren til at finde den ønskede artikel. Vi har derfor fundet det overflødigt at oprette en ekstra artikel der henviser til naboartiklen, hvis man kan finde den ønskede artikel på alfabetisk plads. Det er altså ikke rigtigt at ”Den Danske Ordbog lader brugeren i stikken i mere end halvdelen af tilfældene, hvis ikke brugeren søger videre”. Pointen er jo netop at man ikke behøver søge videre. Hvis man tror at **acidofilus** staves *acidophilus* og derfor slår op under denne form, så finder man hvad man søger: Mellem **acid** og **a conto** står én artikel, nemlig artiklen **acidofilus**, hvor det nævnes at *acidopilus* er en meget udbredt, men uofficiel form. Vi synes det er misvisende at påstå at ”Den Danske Ordbog klarer sig ikke godt i denne test”, når brugeren faktisk får den relevante hjælp i 19 ud af 22 tilfælde (der har indsneget sig en fejl i oversigten: **diamentral** er lemmatiseret i DDO). Brugeren skal heller ikke, som det påstås, være med i nogen gætteleg: Hvis DDO har behandlet den aktuelle form, får brugeren besked på alfabetisk plads, enten i form af en henvisningsartikel eller ved at finde hovedartiklen direkte, hvor den afvigende formså er beskrevet. I praksis beskriver DDO ikke de uofficielle former i både henvisningsartikel og hovedartikel hvis der er tale om lavfrekvente uofficielle former (mindre end 25 % af de samlede forekomster) – det er det der ligger i formuleringen ”som regel”, som anmelderne ironiserer over – men det behøver brugeren ret beset ikke bekymre sig om så længe vedkommende får besked dér hvor han eller hun slår op.

Endelig nogle få kommentarer om neologismer: Det skal medgives at DDO ikke beskriver det danske sprog lige så konsekvent og systematisk i perioden efter 1992 som i korpusperioden (1983–1992). Af mangel på balancerede korpora indtil Korpus 2000 har vi været henvist til de forhåndenværende kilder, primært Pia Jarvads *Nye Ord* (PJ), internettet og Infomedia. Vi har også på dette område forsøgt at undersøge sprogbrugen og lemmakandidaternes udbredelse før vi eventuelt har medtaget dem. Helt så ringe som anmelderne får det til at fremstå, synes vi imidlertid ikke resultatet er blevet, og det mener vi skyldes deres fremgangsmåde. Hvis man går ud fra den liste der ligger til grund for Netordbogens lemmaselektion, er det vel ikke voldsomt overraskende at Netordbogen har mange af ordene med, mens de øvrige ordbøger klarer sig dårligere. En tilsvarende tabel kan man også opstille med udgangspunkt i DDO:

lemma	DDO	NDO	NET	RO	PJ
<i>arkadespil</i>	+	-	-	-	-
<i>bagjul</i>	+	-	-	-	-
<i>behandlingsgaranti</i>	+	-	-	-	-
<i>bodypiercing</i>	+	-	-	-	-

lemma	DDO	NDO	NET	RO	PJ
<i>branding</i>	+	-	-	-	-
<i>burka</i>	+	-	-	-	-
<i>bødebasse</i>	+	-	-	-	-
<i>bølgehøvl</i>	+	-	-	-	-
<i>carvingski</i>	+	-	-	-	-
<i>chille</i>	+	-	-	-	-
<i>coverstory</i>	+	-	-	-	-
<i>danglish</i>	+	-	-	-	-
<i>daytrader</i>	+	-	-	-	-
<i>djøfisere</i>	+	-	-	-	-
<i>dualbandtelefon</i>	+	-	-	-	-

Hvad kan man så bruge sådan en tabel til? Vel i grunden ikke så forfærdelig meget, mener vi, for ordene er ikke valgt tilfældigt ud. Og det samme kan man sige om anmeldernes liste. Bortset fra at en del af ordene på deres liste faktisk optræder i DDO, hvis man altså tillader sig at regne B-ordene med (**afgiftsharmonisering, benchmark, billetkø, biplyd** (dette ord dog kun som synonym til **bip**), **blandingsmisbruger, børnemenu, dagcreme, digitalkamera**), kan vi igen konstatere at det ikke er de samme ord de forskellige ordbøger optager. Når man derfor viser en oversigt der tager udgangspunkt i én af ordbøgerne, ja så kan man selvfølgelig også selv bestemme resultatet.

4. Vejledning = proskription?

Spørgsmålet om vejledning til tekstproduktion går lidt på tværs af de enkelte oplysningstyper, men fortjener at få et par ord med på vejen. DDO vil gerne vejlede sine brugere, men anmelderne mener ikke den gør det godt nok. Det skyldes overvejende at der ifølge anmelderne kun er én måde at vejlede ordentligt på, nemlig ved proskription. Det vil sige at ordbogen tager stilling og anbefaler én blandt flere tilladte varianter, hvorefter alternativerne beskrives sekundært, evt. i form af anmærkninger om Dansk Sprognævn's holdning. Det mønsterværdige eksempel er igen anmeldernes eget værk, Netordbogen/DanskOrdbogen. Anmelderne går så langt som til at sige at ”det giver ingen virkelig hjælp for brugeren, når ordbogen ikke klart anbefaler en af de tilladte varianter”. Sådanne anbefalinger så HB og VV gerne anvendt ved såvel valg mellem dobbeltformer, konkurrerende bøjningsformer som ved diskutabile betydningsangivelser. Her berører vi et punkt hvor vi er direkte uenige med anmelderne. Vi mener ikke at den bedste vejledning nødvendigvis er at træffe et valg på brugerens vegne. Vi vil hellere hjælpe brugeren til at træffe sit eget valg ved at beskrive

beslutningsgrundlaget.

DDO følger Dansk Sprognævn og Retskrivningsordbogen når det drejer sig om retskrivning og bøjning. For dobbeltformerne betyder det at når Dansk Sprognævn har fastsat at to former er lige gyldige, så er det sådan at formerne *er* lige gode, og derfor er det principielt ikke rimeligt at anbefale den ene form frem for den anden – medmindre særlige forhold taler for det, typisk en ekstrem fordeling i sprogbrugen mellem formerne. I praksis er ordet beskrevet under den mest udbredte af formerne, med henvisning fra den mindst udbredte og med varianten anført med fed i hovedartiklen – heri ligger naturligvis en indirekte anbefaling af den form der får hovedartiklen. Hvis der er stor forskel på udbredelsen af de to former, beskriver vi det med en anmærkning, fx: [især i formen *collage*], som brugeren eventuelt kan bruge som grundlag for at træffe sit eget valg mellem **collage** og **kollage**. Det synes vi er vejledende.

For bøjningsformernes vedkommende anfører vi ligeledes de tilladte varianter, enten sidestillet eller, hvis de er sjældne, i parentes – rækkefølgen er frekvensbaseret og kan dermed opfattes som en indirekte anbefaling. Udbredte, men ikkenormerede varianter beskrives også, men med en angivelse af at formen er uofficiel. Det synes vi er på én gang beskrivende og vejledende. Det skal indrømmes at bøjningsoversigten kan blive noget kompliceret i de – heldigvis temmelig sjældne – tilfælde hvor et paradigme indeholder både valgfrie, evt. sjældne og ikkenormerede varianter, men det er en pris vi har valgt at betale, for det proskriptive alternativ er ikke overbevisende. At anbefale ét og kun ét paradigmeer selvfølgelig tillokkende i kraft af den overskuelighed det medfører, men det kræver at anbefalingen er sagligt begrundet, og det kan den ikke altid være. I de – overordentlig mange – tilfælde hvor to tilladte bøjningsformer er nogenlunde lige udbredte, er det svært at se en grund til at den ene form skulle anbefales frem for den anden – ud over redaktørens forgodtbefindende. Et par eksempler: Slår man op i NET/DAN under **bolster**, får man bøjningsmønsteret: <et; bolstret, bolstre, bolstrene>, med den sekundære anmærkning: NB! Dansk Sprognævn godtager også bolsteret. Hvorfor er *bolstret* mon den anbefalede form? Er den mere udbredt? Nej, en søgning med Google på internettet viser at *bolsteret* er lidt mere almindelig. Skyldes det en systematisk forkærlighed for synkoperede former? Næppe, i artiklen **kloster** anbefales formen *klosteret*. I artiklen **cirkus**, som anmelderne selv fremdrager, anbefaler NET/DAN paradigmet <et; -set, -ser, -serne>. Heller ikke dette paradigme er det mest udbredte, som de selv påpeger. Hvorfor så anbefale det? Vel næppe af reverens for Dansk Sprognævn, som disse ordbøger nærmest gør en dyd af at underkende i mange andre tilfælde, fx i artiklen **ais**: <et; 'et, 'er, '-erne> NB! Dansk Sprognævn godtager ikke de her angivne og normalt brugte bøjningsformer, men kun aiset/aisset, aiser/aisserne, aiserne/aisserne. Som bruger kan man ikke føle sig helt tryk ved at følge anbefalingerne fordi grundlaget er så uigennemskueligt.

Sammenfattende om proskription vil vi sige at det kan være et udmærket princip, men 1) den bør gennemføres på et sagligt grundlag, og 2) den praktiseres bedst af den instans der har beføjelsen til at normere. Vi mener ikke at anbefalinger for anbefalingernes egenskyld tjener noget rimeligt formål. Resultatet bliver nemt at man slår sig op som et alternativ til Dansk Sprognævn uden at have formelle beføjelser. Vi har også konstateret at Retskrivningsordbogen undertiden anfører varianter der er meget lidt brugte, eller omvendt ikke anfører varianter der er langt mere udbredte end den valgte form. Her kunne et proskriptivt princip være en løsning. Vi mener blot at det må være et internt kollegialt anliggende at gøre Dansk Sprognævn opmærksom på dette, og vi vil ikke, som Netordbogen og DanskOrdbogen, bruge vores ordbog som en platform for indlæg i denne diskussion.

Også når det drejer sig om betydninger, mener anmelderne at ordbogen bør anbefale eller fraråde en bestemt sprogbrug (jf. Bergenholtz/Vrang 2004). Også her er

vi uenige. For det første fordi vi mener at betydninger principielt unddrager sig normering, og for det andet fordi vi mener at den beskrivende kommentar *denne brug regnes af mange for ukorrekt*, som vi angiver ved de forkætrede betydninger af **bjørnetjeneste**, **forfordele** osv., er tilstrækkelig vejledende for brugeren. Om sprogbrugen kan tilrådes eller ikke, afhænger derimod af sprogbrugeren og den konkrete kommunikationssituation. Nye betydninger, herunder de nye betydninger af pendulordene, er som oftest aldersbetingede, og hvis brugeren anvender en ny betydning i kommunikation med jævnaldrende, er den ikke misforståelig. Sprogbrugeren kan altså være ligeglad med at andre mener den er ukorrekt. Hvis derimod kommunikationen foregår mellem personer der har hver sin betydning i deres sprog, bliver principielt begge betydninger misforståelige. Og hvis situationen er den at den unge person skal bruge betydningen i en jobansøgning, gør han eller hun klogt i at undgå den betydning som mange anser for ukorrekt. Derfor mener vi at det er bedst at vejlede ved at beskrive beslutningsgrundlaget og ikke ved at træffe beslutningen for brugeren.

5. Grammatik

Anmelderne har en række bemærkninger til de grammatiske angivelser i DDO, især vedr. ordklasser, fleksionsparadigmer og konstruktionsoplysninger. Udgangspunktet er at det står elendigt til med grammatiske oplysninger i danske monolingvale almensproglige ordbøger, undtagen i et par af de nyeste på markedet, nemlig DanskOrdbogen og Den Danske Netordbog.

5.1 Ordklasse

Hvad ordklasser angår, anfører anmelderne at DDO har ordklasseangivelse ved alle opslagsord, og at denne oplysning er nyttig ved substantiver, verber, konjunktioner og præpositioner. Derefter nævnes et par tilfælde hvor ordklasetilhørsforholdet kan diskuteres, nemlig lydord over for udråbsord og artikel over for pronomen. Det er helt klart at grænsen mellem lydord og udråbsord kan være svær at drage, jf. det forhold at man i danske ordbøger først inden for de sidste tyve år er begyndt at udskille lydordene som en selvstændig ordklasse med andre karakteristika end udråbsordene. Når brugeren af DDO engang får adgang til alle bind, kan han eller hun under de pågældende opslagsord læse følgende forklaringer, som forhåbentlig kan gøre forskellen tydelig:

lydord: ord der bruges for at efterligne en lyd, fx *dingeling*, *atju* og *muh*

udråbsord: ord hvormed man (spontant) udtrykker følelser, giver svar og hilsener e.l., fx *av*, *åh*, *ja*, *nej*, *hej*, *farvel* og *tillykke*

Med hensyn til ordklasserne artikel og pronomen har vi – netop af hensyn til den almindelige bruger – ikke ønsket at bryde med traditionen og kalde fx *en* og *et* for pronomener selvom man gør det i nyere morfologiske analyser. I det hele taget har vi i valget af grammatiske termer tilstræbt at følge de anbefalinger der gives i Dansk Sprognævn 1996.

Selve antallet og repertoire af ordklasser kommer bag på HB og VV. Det er da også rigtigt at DDO bruger en række betegnelser for lemmatyper som man ikke plejer at kalde ordklasser, men vi har ment at det var væsentligt at give denne oplysning ved hvert eneste opslagsord. I brugervejledningen er alle typerne eksemplificeret idet de

fleste eksempler kan slås efter i samme bind af ordbogen, så det bør være relativt let for brugeren at sætte sig ind i disse forhold. Det kan i øvrigt bemærkes at i redaktionsarbejdet har termen ordklasse ikke været anvendt, men derimod termen lemmaklasse netop fordi vi var os bevidste at dette felt i databasen dækkede over mere end det sædvanlige ordklassebegreb.

5.2 Fleksion og genus

På dette punkt har HB og VV bemærkninger både til præsentationen af oplysningerne og til behandlingen af variantformer. Vi opfatter genus som en selvstændig kategori der ganske vist ofte fremgår af bøjningsformen bestemt form ental, men bør oplyses særskilt, bl.a. fordi den ikke altid fremgår hvis ordet ikke bøjes i denne form eller overhovedet ikke kan bøjes. Det gælder fx **anfordring**, der er fælleskøn: Det hedder altså *på din anfordring* (ikke *dit*). Tilsvarende for **bedste**², der er intetkøn (*det fælles bedste*).

Om forkortelserne ”fk.” og ”itk.” er tilgængelige, kan nok diskuteres. Til gengæld har vi ikke syntes at oplysning om genus ved hjælp af artiklen *en* eller *et*, som man gør i fx Retskrivningsordbogen og Den Danske Netordbog, er så heldig fordi det forbindes med tællelighed. Og der er masser af tilfælde hvor et substantiv ikke (eller kun med besvær) kan have *en* eller *et* foran sig, enten fordi der er tale om massebetegnelser, eller fordi ordet har defektiv eller slet ingen bøjning. Eksempler er **agility**, **agt**, **allehånde**, **allemandseje**, **anfordring**, **art deco**, **august**, **badminton**, **bandy**, **bantamvægt**, **bekomst**, **beziq**, **bladgrønt**, **bluff**, **blær**, **check-in**, **city**, **crawl**, og der er mange flere.

Valget mellem forskellige fleksionsvarianter er kort blevet berørt i afsnit 4 om vejledning. Her mener HB og VV at DDO ikke giver ordentlig hjælp, men kun inspiration og indimellem mere vildledning end vejledning, en karakteristik vi ikke mener er berettiget. Det hævdes ofte at Dansk Sprognævn ikke fastlægger bøjning, men kun stavning; i praksis er det dog sådan at de ordformer (altså også bøjningsformer) der findes i Retskrivningsordbogen, regnes for norm. DDO's opgave, som den er fastlagt i planen for projektet, er at følge restskrivningsnormen, men samtidig at beskrive faktisk sprogbrug, herunder hyppigt forekommende afvigelser fra normen. Det er netop det der sker når pluralisformen med *-er* i artiklen **briks** og bestemthedsformen *aftnen* i artiklen **aften** sættes i parentes og dermed markeres som sjældne. At bøjningsoplysningerne i artikler som **cirkus** kan komme til at se uoverskuelige ud, skyldes ønsket om både at formidle normen og samtidig oplyse om frekvensforholdene forsåvel normerede som unormerede former. I modsætning til Dansk Ordbogen og Den Danske Netordbog vil vi ikke træffe beslutninger for brugeren, men fremlægge de empiriske data i en form som det er vores forventning at brugeren kan, men ikke behøver omsætte til en anbefaling.

5.3 Ordbogsgrammatik

Det er et gammelt stridspunkt hvor grænsen går for hvad der skal beskrives i en ordbog, og hvad der skal beskrives i en grammatik. I DDO har vi taget et stort skridt i retning af at inkludere mere grammatik ved at anføre konstruktionsoplysninger ved samtlige verber og desuden også ved andre ordklasser, fx substantiver, adjektiver og konjunktioner. Men der findes ikke en decideret ordbogsgrammatik, hvilket til dels er et resurcespørgsmål idet udarbejdelsen af en sådan næppe havde været mulig inden for projektets rammer. Derfor har princippet været at fremstillingen så vidt muligt skulle være selvforklarende, trække på en forventet (måske rudimentær) viden om grammatiske termer og endelig let kunne dechifreret ved hjælp af en brugervejledning holdt i et bevidst alment sprog. Det er klart at man kunne ønske sig en ordbogsgrammatik, hvor termer som sætningsadverbial, attributiv, prædikativ og

rodaflledning var forklaret, men en sådan grammatik kunne godt tænkes at føre til en øget brug af fagtermer, og så er der for alvor fare for at den almindelige bruger skræmmes helt væk, hvilket HB og VV i forvejen synes der er en tendens til i DDO.

6. Orddannelser

Orddannelser i DDO inddeles i typerne afledninger, sammensætninger og diverse dannelser. Afledningerne underinddeles yderligere i præfiks-, suffiks- og rodaflledninger. Denne disponering af dannelserne får meget hårde ord med på vejen af HB og VV, der bruger ord som ”irrelevant”, ”primitiv”, ”irriterende” og ”uforståelig”. Vi synes ikke den kritik er berettiget. Forkortelserne, som hævdes at være forstyrrende for ikkelingvister, har vi søgt at give en typografisk form (svarende til konstruktionsoplysningernes) der signalerer at der er tale om en særlig type oplysning som man eventuelt kan springe over. At oplysningerne om orddannelsestyperne skulle være unyttige i en vidensrelateret sammenhæng, har vi svært ved at se – de bør netop være anvendelige for fagfolkene, der fx får at vide at der findes to konkurrerende suffiksafledninger til **blad**, nemlig *blade* og *bladre*. Typen diverse dannelser er efter vores mening aldeles anvendelig i produktionssammenhæng og desuden ikke gængs i de ordbøger vi kender til; den giver fx mulighed for i artiklen **afgrænse** at oplyse om ordet *velafgrænset* og i artiklen **afhøve** om ordet *gulvafhøvling*.

HB og VV mener at det er forvirrende og uoverskudigt for brugeren at orddannelserne er ”samlet i en stor pærevælling” sidst i artiklen i stedet for at være placeret under den relevante betydning. Når vi har valgt at præsentere orddannelserne på denne måde, er det igen udtryk for et kompromis mellem fordele og ulemper ved forskellige modeller. Hvis man skulle have anbragt orddannelserne under en betydning, ville det have givet en lang række gentagelser, nemlig når en given orddanneelse knytter sig til flere, måske alle betydninger af et ord. Det gælder fx i artiklen **behandle**, hvor *færdigbehandle* hører til alle fem betydninger, *viderebehandle* til tre betydninger og *ludbehandle* kun til én betydning. Det er klart at orddannelesdelene godt kan blive meget omfattende, især ved frekvente ord med mange betydninger. Derfor har der også været et loft over hvor mange dannelser der kunne anføres til et givet opslagsord: Tommelfingerreglen har været at der maksimalt måtte være 20 stk., og det forklarer at antallet af orddannelser ikke bare kan være seks gange større end i Nudansk Ordbog. Et yderligere kriterium for udvælgelse har nemlig også været at man ikke bare skulle anføre alle mulige registrerede orddannelser, men også at der skulle være tale om hyppige og sigende eksempler på dette fænomen.

7. Afsluttende bemærkninger

Som nævnt i indledningen er vi glade for at have fået mulighed for at svare på anmeldernes kritik, især fordi det således bliver muligt for Hermes' læsere at sammenholde de to tekster umiddelbart. Vi mener nemlig ikke at anmeldernes metoder altid er lige vederhæftige, som vi fx har omtalt det under diskussionen af ”manglende” lemmaer, men det kan så til gengæld være frugtbart for den leksikografiske debat og refleksion i Danmark at sagerne belyses fra to sider. Vi vil da gerne se flere eksempler på denne praksis ved fremtidige ordbogsanmeldelser.

8. Litteratur

Becker-Christensen, Christian mfl.: *Politikens Nudansk Ordbog med etymologi*. 2. udg. København: Politikens Forlag 2001.

Bergenholtz, Henning mfl.: *DanskOrdbogen*. Århus: Systime 1999.

Bergenholtz, Henning/Vibeke Vrang 2004: Ny dansk ordbog i seks bind. I: *LexicoNordica II (under forberedelse)*.

Bergenholtz, Henning/Vibeke Vrang mfl.: *Den Danske Netordbog*.
<http://netordbogen.asb.dk>.

DAN = Bergenholtz, Henning mfl.: *DanskOrdbogen*.

Dansk Sprognævn 1996: *Grammatisk talt. Anbefalede sproglige grammatiske betegnelser*. København: Dansk lærerforening og Dansk Sprognævn.

Dansk Sprognævn: *Retskrivningsordbogen*. 3. udg. København: Alinea-Aschehoug 2001.

DDO = *Den Danske Ordbog*.

Den Danske Ordbog. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab og Gyldendal 2003–.

Jarvad, Pia: *Nye Ord. Ordbog over nye ord i dansk 1955–1998*. København: Gyldendal 1999.

Korpus 2000. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. <http://korpus.dsl.dk/korpus2000>.

NDO = Becker-Christensen, Christian mfl.: *Politikens Nudansk Ordbog*.

NET = Bergenholtz, Henning/Vibeke Vrang mfl.: *Den Danske Netordbog*.

PJ = Pia Jarvad: *Nye Ord*.

RO = Dansk Sprognævn: *Retskrivningsordbogen*.